

KAPITĀLA BRĪVA APRITE

Kapitāla brīva aprite ir viena no četrām ES vienotā tirgus pamatbrīvībām. Tā ir ne tikai jaunākā no pamatbrīvībām, bet tāpēc, ka tā atšķirībā no pārējām brīvībām ir saistīta ar trešām valstīm, arī visplašākā. Kapitāla plūsmu liberalizācija bija pakāpeniska. Kopš Māstrihtas līguma (1992. g.) ir novērsti ierobežojumi kapitāla apritei un maksājumiem gan starp dalībvalstīm, gan starp dalībvalstīm un trešām valstīm. Šis princips ir tieši pielietojams, t. i., tā īstenošanai nevajag pieņemt tiesību aktus nedz ES, nedz dalībvalstu līmenī.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 63. līdz 66. pants.

MĒRĶI

Izņemot situācijas, kad ir īpaši apstākļi, nedrīkst būt ierobežojumi kapitāla apritei starp dalībvalstīm, kā arī starp dalībvalstīm un trešām valstīm. Kapitāla brīva aprite ir vienotā tirgus pamats un papildina pārējās trīs pamatbrīvības, kā arī veicina ekonomikas attīstību, ļaujot efektīvi investēt kapitālu un veicinot euro kā starptautiskas valūtas izmantošanu, kas palielina ES nozīmi globālajos procesos. Tā bija arī Eiropas monetārās savienības (EMS) un euro ieviešanas neatņemama sastāvdaļa.

SASNIEGUMI

A. Pirmie centieni (pirms vienotā tirgus)

Pirmajiem Kopienas pasākumiem bija ierobežota darbības joma. Romas līgums (1957. g.) paredzēja atcelt ierobežojumus tikai tādā mērā, lai varētu darboties kopējais tirgus. Ar "Pirmo Kapitāla direktīvu"^[1], ko pieņēma 1960. gadā un kurā grozījumi izdarīti 1962. gadā, tika atcelti ierobežojumi attiecībā uz dažiem tādiem komerciālā un privātā kapitāla plūsmu veidiem kā nekustamā īpašuma iegāde, īstermiņa vai vidēja termiņa tirdzniecības darījumu kreditēšana un biržā tirgoto vērtspapīru pirkšana biržā. Dažas dalībvalstis (piemēram, Vācija, Apvienotā Karaliste un Beniluksa valstis) spēra soli tālāk un ieviesa vienpusējus valsts pasākumus, tādējādi atceļot praktiski visus ierobežojumus kapitāla apritei. 1972. gadā tika pieņemta vēl viena direktīva^[2] par starptautiskajām kapitāla plūsmām.

[1]EEK Padome: Pirmā direktīva par Līguma 67. panta īstenošanu, OV 43, 12.7.1960., 921. lpp.

[2]Padomes 1972. gada 21. marta Direktīva 72/156/EEK par to, kā regulēt starptautiskās kapitāla plūsmas un novērst to nevēlamo ietekmi uz likviditāti attiecīgajās valstīs, OV L 91, 18.4.1972., 13. lpp.

B. Turpmākā attīstība un vispārēja liberalizācija saistībā ar vienotā tirgus izveidi

Tikai pēc tam, kad darboties sāka vienotais tirgus (1993. gada 1. janvāris), atsākās arī 1960. gadā uzsāktā liberalizācija. 1985. un 1986. gadā tika grozīta Pirmā kapitāla direktīva, kā rezultātā notika liberalizācija tādās jomās kā ilgtermiņa aizdevumi tirdzniecības darījumiem un tādu vērtspapīru iegāde, kurus netirgo biržā.

Lai pabeigtu vienotā tirgus izveidi, izveidojot EMS un ņemot vērā paredzamo euro ieviešanu, tika pilnībā liberalizēta kapitāla aprīte, kas tika paveikts ar Padomes 1988. gada 24. jūnija Direktīvu 88/366/EEK^[3], ar kuru no 1990. gada 1. jūlija atcēla visus atlikušos ierobežojumus kapitāla aprītei starp dalībvalstu rezidentiem.

C. Galīgā sistēma

1. Princips

Ar Māstrihtas līgumu, kas stājās spēkā 1994. gadā, kā Līgumā paredzēta brīvība tika ieviesta kapitāla brīva aprīte. Mūsdienās LESD 63. pantā ir aizliegti visi kapitāla aprītes un maksājumu ierobežojumi dalībvalstu, kā arī dalībvalstu un trešo valstu starpā. Eiropas Savienības Tiesas pienākums ir interpretēt noteikumus, kas attiecas uz kapitāla brīvu aprīti, un šajā jomā ir izveidojusies plaša judikatūra. Gadījumos, kad dalībvalstis nepamatoti ierobežo kapitāla brīvu aprīti, saskaņā ar LESD 258.–260. pantu tiek piemērota parastā pienākumu neizpildes procedūra.

2. Izņēmumi un pamatoti ierobežojumi

Izņēmumi ir galvenokārt attiecināmi uz kapitāla aprīti, kurā iesaistītas trešās valstis (LESD 64. pants). Papildus dalībvalstu iespējai atstāt spēkā ierobežojumus attiecībā uz tiešajiem ieguldījumiem un noteiktiem citiem darījumiem, kuri bija spēkā attiecīgajā brīdī, arī Padome pēc apspriešanās ar Eiropas Parlamentu var vienbalsīgi pieņemt pasākumus, kas ir solis atpakaļ kapitāla aprītes ar trešām valstīm liberalizācijā. Turklāt Padome un Eiropas Parlaments var pieņemt leģislatīvus aktus, kas attiecas uz tiešajiem ieguldījumiem, uzņēmumu reģistrāciju, finanšu pakalpojumu sniegšanu vai vērtspapīru ielaišanu kapitāla tirgos. LESD 66. pantā ir paredzēta iespēja veikt ārkārtas pasākumus pret trešām valstīm, taču to ilgums nedrīkst pārsniegt sešus mēnešus.

Vienīgie pamatotie ierobežojumi kapitāla aprītei kopumā, tostarp aprītei Eiropas Savienībā, ir paredzēti LESD 65. pantā. Tie ir šādi: i) pasākumi, kuru mērķis ir novērst attiecīgās valsts tiesību aktu pārkāpumus (proti, nodokļu iekasēšanas un finanšu pakalpojumu prudenciālās uzraudzības jomā); ii) procedūras kapitāla kustības deklarēšanai administratīviem vai statistikas nolūkiem un iii) pasākumi, kurus veic sabiedriskās kārtības vai valsts drošības apsvērumu dēļ. Pēdējie tika izmantoti eurozonas krīzes laikā, kad Kipra (2013. gadā) un Grieķija (2015. gadā) bija spiestas ieviest kapitāla kontroles pasākumus, lai nepieļautu nekontrolējamu kapitāla aizplūšanu. Kipra visus ierobežojumus atcēla 2015. gadā, bet Grieķijā aizvien pastāv zināmi ierobežojumi.

LESD 144. pants ļauj saistībā ar maksājumu bilances palīdzības programmu īstenot pasākumus maksājumu bilances aizsardzībai, ja iekšējā tirgus darbību var apdraudēt

[3]Padomes 1988. gada 24. jūnija Direktīva 88/361/EEK par Līguma 67. panta īstenošanu, OV L 178, 8.7.1988., 5. lpp.

grūtības vai pēkšņi iestājas krīze. Šie aizsardzības pasākumi ir pieejami tikai tām dalībvalstīm, kas neietilpst eurozonā.

Visbeidzot, LESD 75. un 215. pants paredz iespēju piemērot finansiālas sankcijas vai nu lai nepieļautu terorismu un cīnītos pret to, vai arī izpildot lēmumus, kas pieņemti saistībā ar kopējo ārpolitiku un drošības politiku.

3. Maksājumi

LESD 63. panta 2. punktā ir noteikts, ka “ir aizliegti visi maksājumu ierobežojumi dalībvalstu, kā arī dalībvalstu un trešo valstu starpā”.

2001. gadā tika pieņemta regula, ar kuru tika saskaņotas iekšzemes un pārrobežu maksājumu izmaksas eurozonā. 2009. gadā tā zaudēja spēku un tika aizstāta^[4].

Maksājumu pakalpojumu direktīva^[5] ieviesa juridisko pamatu, lai būtu iespējams pieņemt visaptverošu noteikumu kopumu, kas attiektos uz visiem maksājumu pakalpojumiem ES, lai pārrobežu maksājumus padarītu tikpat vieglus, efektīvus un drošus kā dalībvalstu iekšējos maksājumus un lai ar lielāku konkurenci, atverot maksājumu tirgus jaunpienācējiem, palielinātu efektivitāti un samazinātu izmaksas. Maksājumu pakalpojumu direktīva nodrošina nepieciešamo tiesisko regulējumu Eiropas banku nozares iniciatīvai, ko sauc “vienotā euro maksājumu telpa” (*SEPA*). *SEPA* instrumenti bija pieejami, taču līdz 2010. gada beigām tie nebija sevišķi pieprasīti. Pēc tam, 2012. gadā, tika pieņemta regula^[6], kurā tika noteikti visai ES paredzēti termiņi pārejai no vecajiem iekšzemes kredīta pārvedumiem un tiešā debeta maksājumiem uz *SEPA* instrumentiem. 2015. gadā likumdevēji pieņēma pārskatīto Maksājumu pakalpojumu direktīvu (MPD 2)^[7], kas aizstāja veco direktīvu. Tas veicina pārredzamību un patērētāju aizsardzību, un noteikumi tiek pielāgoti tā, lai būtu iespējami inovatīvi maksājumu pakalpojumi, tostarp interneta un mobilie maksājumi. Direktīva stājās spēkā 2016. gada 12. janvārī un kļuva piemērojama 2018. gada 12. janvārī.

D. Turpmākā attīstība

Neraugoties uz kapitāla plūsmu liberalizāciju ES, lielā mērā kapitāla tirgi aizvien ir sadrumstaloti. Balstoties uz Investīciju plānu Eiropai, Komisija 2015. gada septembrī uzsāka savu pamatiniciatīvu: [Kapitāla tirgus savienība](#). Šī iniciatīva aptver virkni pasākumu, kuru mērķis ir līdz 2019. gadam izveidot patiesi integrētu vienoto kapitāla tirgu. 2017. gada jūnijā tika publicēts Kapitāla tirgu rīcības plāna termiņa [vidusposma pārskats](#). Turklāt Komisija un dalībvalstis strādā par šķēršļu novēršanas tām pārrobežu investīcijām, kas ietilpst valstu kompetencē. Šī jautājuma izpētei tika izveidota kapitāla brīvas aprites šķēršļu ekspertu grupa. 2017. gada martā, balstoties uz ekspertu grupas paveikto, Komisija publicēja [ziņojumu](#) par situāciju dalībvalstīs. 2019. gada martā

[4] Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 16. septembra Regula (EK) Nr. 924/2009 par pārrobežu maksājumiem Kopienā, ar kuru atceļ Regulu (EK) Nr. 2560/2001, OV L 266, 9.10.2009., 11. lpp.

[5] Eiropas Parlamenta un Padomes 2007. gada 13. novembra Direktīva 2007/64/EK par maksājumu pakalpojumiem iekšējā tirgū, ar ko groza Direktīvas 97/7/EK, 2002/65/EK, 2005/60/EK un 2006/48/EK un atceļ Direktīvu 7/5/EK, OV L 319, 5.12.2007., 1. lpp.

[6] Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 14. marta Regula (ES) Nr. 260/2012, ar ko nosaka tehniskās un darbības prasības kredīta pārvedumiem un tiešā debeta maksājumiem euro un groza Regulu (EK) Nr. 924/2009, OV L 94, 30.3.2012., 22. lpp.

[7] Eiropas Parlamenta un Padomes 2015. gada 25. novembra Direktīva (ES) 2015/2366 par maksājumu pakalpojumiem iekšējā tirgū, ar ko groza Direktīvas 2002/65/EK, 2009/110/EK un 2013/36/ES un Regulu (ES) Nr. 1093/2010 un atceļ Direktīvu 2007/64/EK, OV L 337, 23.12.2015., 35. lpp.

Komisija publicēja [paziņojumu](#) "Kapitāla tirgus savienība: Spēcīga ekonomikas un monetārās savienības kapitāla vienotā tirgus izveides progress".

Komisija strādā arī pie tā, lai pārtrauktu esošos ES dalībvalstu divpusējos investīciju līgumus, no kuriem daudzi noslēgti vēl pirms pēdējās ES paplašināšanās kārtas. Komisija šos starp dalībvalstīm noslēgtos līgumus uzskata par šķērslī vienotajam tirgum, jo tie gan pārklājas ar ES regulējumu, gan ir pretrunā tam. Piemēram, arbitrāžas mehānismi, ko paredz divpusējie investīciju līgumi, neparedz dalībvalstu tiesu un Eiropas Savienības Tiesas iesaisti, līdz ar to ir neiespējami nodrošināt ES tiesību aktu piemērošanu. Divpusējie investīciju līgumi var arī novest pie tā, ka pret atsevišķu dalībvalstu, ar kurām noslēgti divpusējie līgumi, investoriem ir labvēlīgāka attieksme. Komisija arī katru gadu publicē [ziņojumus un pētījumus](#) par kapitāla plūsmām Savienībā un visā pasaulē.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments ir stingri atbalstījis centienus veicināt kapitāla aprites liberalizāciju. Tomēr tas ir atzinis, ka šādai liberalizācijai jābūt daudz plašākai ES iekšienē nekā starp ES un pārējo pasauli, lai nodrošinātu, ka par prioritāti tiek uzskatīta Eiropā uzkrāto līdzekļu ieguldīšana Eiropā. Parlaments ir arī norādījis, ka kapitāla liberalizācija būtu jāatbalsta ar pilnīgu finanšu pakalpojumu liberalizāciju un tiesību aktu saskaņošanu nodokļu jomā, lai izveidotu vienotu Eiropas finanšu tirgu. Pateicoties Parlamenta izdarītajam politiskajam spiedienam, Komisija varēja sākt darbu pie tiesību aktiem par iekšzemes un pārrobežu maksājumu saskaņošanu.

Parlaments atbalstīja Kapitāla tirgus savienības izveidi. Tas ir pieņēmis [rezolūciju](#), kurā uzsvērtā nepieciešamība panākt līdzvērtīgus konkurences apstākļus, lai uzlabotu kapitāla sadalījumu ES. Rezolūcijā tika aicināts novērst pašreizējos šķēršļus pārrobežu finansējumam, īpaši attiecībā uz MVU, un piešķirt lielāku nozīmi Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādei (EVTI), lai būtu iespējams uzlabot uzraudzības konvergenci. 2019. gada aprīlī Parlaments vienojās par vairākiem [tiesību aktiem](#), ar kuriem tiek ieviesti kapitāla tirgu savienības pamatelementi.

Dražen Rakić / Denitza Dessimirova
04/2019

